

Suomesta Siioniin: Mormonisiirtolaisuus Utahiin 1800-luvulla

Kim Östman

Artikkeli käsittelee mormonisiirtolaisuutta Suomesta 1800-luvulla. Mormonien lähetystyön seurauksena Suomessa kääntyi joitakin kymmeniä ihmisiä, ja kourallinen heistä ”lähti kotiin” Yhdysvaltain Utahiin. Keitä nämä ihmiset olivat? Miksi he lähtivät, ja mitä lähteminen heille merkitsi? Artikkelissa tarkastellaan sanomalehtien kautta myös yhteiskunnallisia reaktioita tähän utopiasiirtolaisuuden lajiin.

Johdanto

Suomesta on vuosien varrella lähtenyt lukuisia siirtolaisia. Yleisiä syitä ovat olleet toiveet paremmasta taloudellisesta tulevaisuudesta ja työllisyydestä ulkomailla. Uskonnon asema syynä ei ole ollut merkittävä, mutta ei aivan olematonkaan. Pohjoismaisesta näkökulmasta yhden merkittävän 19.

Kim Östman on uskontotieteen jatko-opiskelija Åbo Akademiassa. Suomalaisen mormonisiirtolaisuuden kartoittaminen on osa hänen väitöstutkimustaan, joka käsittelee mormonismia ja sen vaiheita sekä kuvaa suomalaisessa yhteiskunnassa 1800-luvulla. Kirjoitus perustuu esitelmään, jonka Östman piti ”Nordic Migrations: Past and Present”-konferenssissa Åbo Akademiassa 26. lokakuuta 2007.

vuosisadan pohjoismaalaisen siirtolaisryhmän muodostavat mormoneina paremmin tunnetut Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon jäsenet.

Mormoniliike järjestäytyi vuonna 1830, kun kirkko perustettiin New Yorkin osavaltiossa Yhdysvalloissa. Mormonismin varhaiset vaiheet pitivät sisällään kirkon keskuspaikan asteittaisen siirtymisen länteen, jossa päätepaikkana vuonna 1847 oli nykyisin Utahin osavaltiona tunnettu alue.¹ Kirkon lähetystoiminta Pohjois-Amerikan ulkopuolella alkoi Englannissa vuonna 1837, ja ensimmäiset brittiläiset käännynnäiset muuttivat kirkon silloiseen keskuspaikkaan Illinoisin osavaltioon Yhdysvaltoihin vuonna 1840. Lähetystyön laajeneminen muihin Euroopan maihin vuoden 1850 jälkeen toi Salt Lake Cityn ympäristöön Kalliovuorille myös pohjoismaalaisia käännynnäisiä (Mulder 2000).

Siirtolaisuuden perustana oli uskonnollinen vakaumus ja oppi Jumalan valitun kansan fyysisestä kokoamisesta yhteen paikkaan, Siioniin. Mormonisiirtolaisuutta voidaan siten pitää yhtenä nk. utopiasiirtolaisuuden (Peltoniemi 1985) alalajina. Näille mormoneille muuttaminen pois kotoa kirkon keskuspaikkaan merkitsi diasporan loppua, sillä hengellisestä nä-

kökulmasta kyse oli muuttamisesta pois kotoa todelliseen kotiin.

Yli 22 000 pohjoismaalaista myöhempien aikojen pyhää lähti Utahiin vuosien 1850 ja 1905 välillä (Mulder 2000, 107; ks. toisaalta Arrington ja Bitton 1992, 136, joka kertoo 1800-luvun lukumääräksi yli 30 000). Suomi on tässä suhteessa poikkeus. Työ Venäjän alaisessa autonomisessa Suomessa oli hankalaa sille pienelle ryhmälle lähetysaarnajia, jotka kirkko lähetti Skandinavian lähetyskentältä. Uskonmaisemaa hallitsi evankelis-luterilainen valtionkirkko, eikä mormonismin kaltaisilla uusilla uskonnollisilla liikkeillä juuriin ollut oikeuksia toimia maassa. Tämän lisäksi suurin osa kansasta puhui suomea, joten ruotsinkieliset mormonilähetysaarnajat pystyivät olemaan tekemisissä ainoastaan rannikkoalueilla asuneen kielivähemmistön kanssa. (Rinne 1986, 1–20.)

Vuosien 1875 ja 1889 välisen lähetystyökauden jälkeen työtä Ruotsista ja Tanskasta käsin johtaneet mormonit näyttävät menettäneen toivonsa, eivätkä he enää lähettäneet Suomeen lähetysaarnajia. Mutta vaikka uutta ulkomaista liikettä olikin Suomessa levitetty ikään kuin ”takaoven kautta”, työssä koettiin myös menestystä: noin 100 henkilöä kääntyi mormoneiksi niiden 14 vuo-

den aikana. Monet näistä luopuivat myöhemmin uskostaan, toiset taas pystyivät välittämään uskonsa jälkipolville, kunnes sotien jälkeinen pysyvä mormonilähetystyö käynnistyi vuonna 1946.

Tähän asti ei juurikaan ole ollut tiedossa, että jotkut varhaiset mormonikäännynnäiset lähtivät Suomesta siirtolaisina Utahiin, uuden uskonsa Siioniin. Määrittelen nämä siirtolaiset tämän artikkelin puitteissa henkilöiksi, jotka joko kääntyivät mormonismiin Suomessa ja myöhemmin lähtivät Utahiin, tai jotka mormoneina muuttivat Suomeen, asuivat täällä huomattavan ajan ja sen jälkeen muuttivat Utahiin. Vaikka näiden siirtolaisten määrä on hyvin pieni, heidän olemassaolonsa osoittaa, että mormonioppia ”kokoamisesta” opetettiin ja harjoitettiin jossakin määrin myös Suomessa, jossa käännytystyö oli hankalaa ja käänntymyksen sosiaaliset kustannukset korkeat.²

Käsittelen tässä artikkelissa 1800-luvun mormonisiirtolaisuutta pohjoismaisesta näkökulmasta, keskittyen erityisesti aikaisemmin tutkittomaa Suomen tilanteeseen. Aloitan kuvailemalla ilmiön ideologista perustaa keskittyen kysymyksiin tämän siirtolaisuuslajin syistä ja käytännöistä.

Sen jälkeen kuvailen Suomesta lähteneitä mormonisiirtolaisia koskevia alustavia tutkimustuloksiani. Pyrin pienessä määrin myös vertailemaan tätä siirtolaisryhmää Pohjois-Amerikkaan suuntautuneeseen suomalaiseen siirtolaisuuteen yleensä. Lopuksi annan esimerkkejä yhteiskunnan suhtautumisesta mormonisiirtolaisuuteen lähinnä ajan sanomalehtien läpi suodatettuna.

Mormonisiirtolaisuuden syistä ja seurauksista

Mormonisiirtolaisuuden ideologinen perusta on kirkon opetuksessa Israelista, Jumalan valitusta kansasta. Vanhan testamentin ajan jumalattomuudesta johtuen tämän kansan uskottiin tulleen hajotetuksi ympäri maailmaa. Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon perustaminen vuonna 1830 nähtiin alkuna maailmanhistorian viimeiselle aikakaudelle, jonka aikana Jumala alkaisi asettaa asioita kohdalleen. Kirkon tehtävänä oli koota hajallaan oleva Israel ja kirkkoon liittyneet ihmiset alettiin nähdä Israelin liittokansana nykyajassa. (Mauss 2003, 17–40.) Nykyisin mormonit näkevät kokoamisen lähinnä hengellisestä näkökulmasta ihmisten kääntyessä kirkon jäseniksi, mutta 1800-luvulla kokoaminen nähtiin myös erityisesti fyysisenä aktiviteettina.

Yksinkertaistettuna prosessi toimi seuraavalla tavalla: Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko lähetti Yhdysvalloista ulkomaille lähetysaarnajia, joiden tarkoitus oli levittää kirkon sanomaa. Oppi viimeisinä aikoina toteutettavasta vallittujen kokoamisesta oli yksi mormonien sanoman keskeisistä elementeistä.

Lähetystyön toivottiin tuottavan käännynnäisiä, jotka olisivat halukkaita seuraamaan kutsualla Siioniin. Tämä kirkon keskuspaikka ja myöhempien aikojen pyhien kokoamispaikka sijaitsi ensimmäisten eurooppalaisten käännynnäis-siirtolaisten saapuesssa Nauvoossa, joka sijaitsee Illinoisin osavaltiossa, myöhemmin

Utahin territoriossa Salt Lake Cityn ympärillä.

Kuten esimerkiksi brittiläisen mormonihistorioitsijan David Morrisin tutkimuksista on käynyt ilmi, lähetysaarnajien tavoitteena ei näytä olleen vahvojen seurakuntien perustaminen ulkomaille. Sen sijaan he pyrkivät korjaamaan sadon ja lähettämään sen kotiin. Lähetystyön onnistuminen nähtiin siten hieman paradoksaalisesti ulkomaisten jäsenten muutossa pois seurakunnistaan kirkon keskuspaikkaan. (Morris 2007.) Kokoamista koskevia oppeja lakattiin tähdentämästä 1800-luvun loppuun ja 1900-luvun alkupuolella, kun kirkko vähitellen alkoi keskittyä pysyvän toiminnan vahvistamiseen myös ulkomaisissa seurakunnissa (Arrington ja Bitton 1992, 140).

Yksittäisille mormoneille muuttaminen Utahiin merkitsi hengellisen diasporan loppua. Käännynnäisten uskonnollisen identiteetin voidaan tällöin sanoa asetuneen maallisen kansalaisuuden edelle. Siirtolaisuuskokemus merkitsi heille Jumalan kansan kokoamista ja sille tehtyjen lupauksen täyttymystä. Mormonien luokittelusta etniseksi ryhmäksi on kiistelty, mutta lienee selvää, että heistä tuli varsinkin Utahissa tiivis ryhmä, jolla oli yhteinen ymmärrys menneestä ja tulevasta. Heidät oli koottu jumalattomasta maailmasta rakentamaan Siionia Jumalan kansana, yhteisin tavoittein (Arrington, Fox ja May 1992). Henkilökohtaisella tasolla mormonisiirtolaisuus oli vaihteleva kokemus. Jotkut kokivat löytäneensä Utahista luvattua Siionin – paikan, jossa sai kuunnella Jumalan profeettoja ja toteuttaa uskoaan. Toiset luopui-

vat, kirjoittivat kotimaahansa kirjeitä uskonnollisesta tyranniasta ja petollisista lupauksista, ja jotkut vain palasivat takaisin.

Pelkkiä numeroita tarkastelemalla siirtolaisuuskauten voidaan kuitenkin kirkon näkökulmasta sanoa olleen erittäin menestyksenkäs vaihe. Arvioiden mukaan yli 100 000 mormonia ympäri maailmaa, enimmäkseen Euroopasta, muutti Utahiin 1800-luvulla. Siirtolaisuuden merkittävä asema korostuu, kun otetaan huomioon kirkolla kaikkineen olleen vuonna 1900 vain hieman alle 300 000 jäsentä (Stark 2005, 141). On todennäköistä, että tuoreiden jäsenten virta pelasti nuoren kirkon tuholta sisäisten riitaisuuksien sekä Yhdysvaltain liittovaltion ja muiden ryhmien tuottamien paineiden keskellä (Arrington ja Bitton 1992, 140–141).

Mormonisiirtolaisuus Suomesta

Laajamittainen siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin alkoi 1870-luvulla – suhteellisen myöhään verrattuna muihin Pohjoismaihin. Syyt siirtolaisuudelle ovat moninaiset, mutta analyysyjä varten ne voidaan jakaa esimerkiksi ihmisiä kotimaasta pois työntäviin ja heitä uuteen maahan vetäviin tekijöihin (Kero 1996, 52).

Suomen tilannetta tarkastellessa on todettu, että teollisuuden mahdollistama nopea väestönkasvu, lääketieteen kehittyminen ja suuremmat tuotantovolyymit maataloudessa loivat suhteellisen väestöylimäärän, jolla ei ollut tarpeeksi työtä tai palkkaa. Tämä muodostui tärkeäksi siirtolaisuutta

työntöpuolella edistäneeksi tekijäksi. Lisäksi Suomella oli pienenä maana hyvin vähän tarjottavaa niille, jotka halusivat ryhtyä maanviljelijöiksi. Vetopuolella mainittakoon mm. siirtolaisuuden helpottuminen uusien liikennevälineiden kuten junien ja höyrylaivojen ansiosta. Yhdysvalloissa luvattu menestys ja erityisesti aikaisemmin lähteneiltä siirtolaisilta vastaanotetut kirjeet synnyttivät ”Amerikka-kuumeen” ja voimakkaat odotukset paremmasta elämästä Atlantin valtameren tuolla puolen. (Kero 1996, 41–42, 49.)

Lienee turvallista olettaa, että Suomesta lähteneet mormonit tunsivat samanlaisia työntäviä ja vetäviä voimia. Uskontonsa pois-lukien he olivat muiden Suomessa asuneiden ihmisten kaltaisia ja joutuivat kantamaan huolta toimeentulostaan ja perhesuhteistaan. Mormonien tapauksessa yhtälöön voidaan lisätä myös muita tekijöitä, joista uskonnolliset vaikuttimet ovat luonnollisesti keskeisiä.

Yksi mahdollinen tekijä työntämässä mormoneja pois Suomesta oli 1800-luvun tiukasti valvottu uskonnollinen kenttä. Ennen vuoden 1889 eriuskolaislakia ja vuoden 1923 uskonnonvapauslakia Suomi oli yksinkertaisesti vaikea työkenttä ulkomaisille uskonnollisille liikkeille, jotka eivät olleet sen paremmin luterilaisia kuin ortodoksejakaan. Kun ihmisen oli vaikea harjoittaa uutta uskoaan eikä hänellä ollut paljon sosiaalista kontaktia uskonveljiin tai -sisariin, siirtolaisuudesta tuli varteentotettava vaihtoehto. Tämä pätee erityisesti mormonien tapauksessa, jolloin vetävänä tekijänä oli uusi amerikkalainen Si-

ion, Jumalan valitsema uskollisten kokoamispaikka. Kun tämä yhdistetään yleisiin kertomuksiin Yhdysvaltojen mahdollisuuksista, on luonnollista, että jotkut mormonit halusivat ”lähteä kotiin”.

Saatavilla olevien alkuperäislähteiden perusteella yhteensä 14 ihmisestä tuli mormonisiirtolaisia Suomesta vuosien 1882 ja 1890 välillä (ks. taulukko 1). Pääasiallinen lähteeni siirtolaisten identifioimisessa on ollut kirkon oma jäsenluettelo, jota Suomessa 1800-luvulla toimineet lähetystyöntekijät ylläpitivät (Finland Branch). Olen täydentänyt sen antamia tietoja tutkimalla mm. evankelis-luterilaisia kirkonkirjoja ja passiluetteloita. Aikakauden sanomalehdet ovat myös antaneet tärkeitä lisätietoja. Sekundaarisina lähteinä olen käyttänyt mormonisiirtolaisia ja -siirtolaisryhmiä käsitteleviä kokoelmia, joista mainittakoon Scandinavian Mission Index ja Mormon Immigration Index -niminen CD-ROM. Jälkimmäinen sisältää Atlantin valtameren ylittäneiden mormonikompanioiden tietojen lisäksi kuvauksia matkoista ja niiden tapahtumisista vuosilta 1840–1890.

Näiden kokoelmien hyödyllisyydestä huolimatta Suomesta lähteneitä mormonisiirtolaisia kartoitettaessa on oleellista pitää jäsenluetteloa ensisijaisena lähteenä. Tämä johtuu siitä, että jälkimmäinen mainituista kokoelelmista antaa Suomesta lähteneiden mormonisiirtolaisten lähtöpaikaksi yleensä Ruotsin tai Skandinavian lähetyskentän ”Tukholman konferenssin” (kirkon hallinnollinen yksikkö, johon mormonien Suomen seurakunta 1800-luvulla kuului). Kaikkia Suomesta lähteneitä mor-

Taulukko 1. Yhteenveto Suomesta Utahiin 1800-luvulla matkanneista mormoneista					
Nimi	Syntymäv.	Kääntyi mormoniksi	Utahiin lähtövuosi (ikä)	Asuinpaikka	Muut tiedot
Blom, Johan	1848	1878	1886 (38)	Pohja	Puutarhuri, ruotsalainen
Blom, Anna Margareta	1843	1878	1886 (43)	Pohja	Ruotsalainen
Blom, Johan Emil	1875	–	1886 (11)	Pohja	Lapsi
Blom, David William	1876	–	1886 (10)	Pohja	Lapsi
Blom, John Gabriel	1881	–	1886 (5)	Pohja	Lapsi
Blom, Anna Linnea	1884	–	1886 (2)	Pohja	Lapsi
Degerlund, Eva Wilhelmina	1855–60	1881	1882 (22–27)	Turku	Ruotsiin 1881 ja sieltä Utahiin
Johansdotter, Hedvig	1839	1884	1888 (49)	Porvoo	Kutoja
Lindroth, Alexandra Karolina	1865	1883	~1890 (25)	Pohja/Turku	Piika
Lindström, Emelie	1847	1888	1888 (41)	Sipoo/Helsinki	Ompelija
Nordin, C. August	?	?	1887 (?)	?	?
Reutervall, Maria Amanda	1861	1881–84	1886 (25)	Naantali/Helsinki	Piika
Ruth, Anna Carolina	1828–30	1883	1886 (56–58)	Sipoo	Kauppiaan leski
Winqvist, Alexander	1848	1886	1888 (40)	Helsinki	Kirvesmies

monisiirtolaisia ei siten voi löytää yksinkertaisesti käymällä englantinkieliset kokoelmat läpi hakusanan ”Finland” avulla.

Tarkastellessa Suomesta lähteneiden mormonisiirtolaisten ryhmää on vaikea löytää selkeitä samankaltaisuuksia. Ryhmä koostuu sekä miehistä että naisista, nuorista ja vanhoista, naimisissa olleista, leskistä ja yksin eläneistä henkilöistä. Aikuisista voidaan kuitenkin todeta seitsemän olleen naisia ja kolmen miehiä, mikä sukupuolijakauma on jokseenkin käänteinen verrattuna yleiseen siirtolaisuuteen Suomesta Yhdysvaltoihin tuona aikana (Kero 1996, 104–105). Siirtolaisten ikä – lapsia lukuunottamatta – vaihtelee noin 20 ja 60 vuoden välillä. Yksi perhe oli kansalaisuudeltaan ruot-

salainen. Perhe oli kuitenkin asunut Suomessa kuuden vuoden ajan lähtiessään Utahiin. Jotkut siirtolaisista olivat ilmeisesti eläneet melko varakasta elämää, kun taas eräät olivat työskennelleet esim. piikana, kutojana tai kirvesmiehenä.

Kun vertaa mormonisiirtolaisuutta ja yleistä siirtolaisuutta Suomesta Yhdysvaltoihin, huomaa lisäksi mormonisiirtolaisten maantieteellisen jakauman olevan päinvastainen yleiseen siirtolaisuuteen verrattuna (Kero 1996, 56–59). Kaikki mormonisiirtolaiset näyttävät asuneen Etelä-Suomessa, joka yleisesti katsottuna oli vähäisen siirtolaisuuden aluetta. Yksikään ei siis asunut Pohjanmaalla (tämänhetkisen tiedon mukaan vain yksi heistä varttui siellä), joka oli

muutoin kaikkein suurimman siirtolaisuuden aluetta ja jossa mormonikirkkoon liittyivät ne käännyttäiset, joiden ansiosta kirkon toiminta jatkui aina pysyvän lähetystoiminnan alkamiseen asti toisen maailmansodan jälkeen.

Nämä vertailut voivat antaa suuntaviivoja tulevalle tutkimukselle. Samalla on kuitenkin pidettävä mielessä mormonisiirtolaisten ryhmän erittäin pieni koko, neljätoista henkilöä. Pienen otoksen vuoksi on kyseenalaista pitää esimerkiksi vertailuja mormonisiirtolaisten ja muiden Yhdysvaltoihin lähteneiden siirtolaisten sosioekonomisen aseman tai maantieteellisen jakauman välillä tilastollisesti merkittävinä. Syyt eroihin voivat olla moninaiset, ja Suomesta lähteneistä mormonisiirtolais-

ta tällä hetkellä saatavilla olevien tietojen pohjalta on vaikea tehdä pidemmälle meneviä päätelmiä.

Mormonisiirtolaisuuden käytännön toteutuksesta voidaan todeta, että Suomesta lähteneet mormonit näyttävät ensin matkustaneen Tukholmaan ja liittyneen siellä isompaan ruotsalaisten mormonisiirtolaisten ryhmään. Kaikki Pohjoismaista Utahiin muuttamassa olleet mormonit kokoon tuivat yleensä Kööpenhaminaan, lähetyskentän keskuskaupunkiin. Sieltä matka jatkui yhtenä – jälleen isompana – ryhmänä höyrylaivalle Hulliin ja rautateitse Liverpooliin, joka tuohon aikaan oli mormonien Euroopan lähetyskeskuspaikka ja kaikkein tärkein Atlantin satamakaupunki (Woods ja Evans 2002). Liverpoolissa mormonit eri puolilta Eurooppaa, lähinnä Iso-Britanniasta ja Skandinavian maista, kokoon tuivat satoja ihmisiä käsittäneiksi mormonisiirtolaiskomppanioiksi ja jatkoivat yleensä matkaa höyrylaivalla New Yorkiin, kotiin palaavien lähetysaarnajien johdolla. Näitä matkoja järjestettiin muutaman kerran vuodessa. Pohjois-Amerikan mantereeseen ylittävän rautatien ylettyttyä Utahiin vuonna 1869 matka New Yorkista eteenpäin taittui junalla Utahin Ogdeniin. (Mulder 2000, 157–185.)

Mormonisiirtolaisten matkakokemus oli erittäin järjestelmällinen ja ohjelmoitu verrattuna yleiseen Suomesta Yhdysvaltoihin suuntautuneeseen siirtolaisuuteen. Atlantin ylityksen aikana mormonit pitivät uskonnollisia kokouksia, lauloivat ja kuuntelivat puheita ja sosiaalistuivat siten yhä enemmän uuteen uskoonsa. Mormoneilla oli eri avainkaupungeissa

henkilöstöä, joka oli vastuussa siirtolaiskomppanioiden matkan suunnittelusta ja joka huolehti saapuvista ja lähtevistä komppanioista. Samalla näiden komppanioiden suuri koko antoi kirkon asiamiehille valttikortin heidän neuvottellessaan eri yhtiöiden kanssa halvimpien hintojen löytämiseksi (Jensen 1982, 5). Asiamiesten ansiosta mormonisiirtolaisten ei myöskään tarvinnut kantaa huolta henkilöistä, jotka tekivät helppoa rahaa ruokaa, majoitusta ja jatko-ippua etsineiltä – mutta samalla usein melko avuttomilta ja kielitaidottomilta – siirtolaisilta mm. Liverpoolin satama-alueella. (Mulder 2000, 141–142.)

Vaikka matka oli sinänsä edelleenkin fyysisesti rasittava, mormonisiirtolaisilla oli siis joissakin asioissa vähemmän murehdittavaa kuin useilla muilla Suomesta lähteneillä. Kun päätös siirtolaiseksi lähtemisestä oli tehty, mormonit pystyivät luottamaan uskonveljiensä ylläpitämään matkaorganisaatioon. Kirkon asiamiesten ja joidenkin yhtiöiden edustajien väliin oli myös syntynyt luottamussuhteita, jotka tekivät järjestelyistä yhä vankempia. Joskus kirkko lisäksi antoi siirtolaisille lainaann. jatkuvasta siirtolaisuusrahastosta (Perpetual Emigrating Fund) tai kanavoit yksityisiä, Utahiin jo asettuneiden siirtolaisten antamia lahjoituksia uusille siirtolaisille. (Jensen 1982, 16–17.) Tällä hetkellä ei ole tiedossa, saivatko Suomesta lähteneet mormonit näitä avustuksia.

Yhteiskunnan reaktio

Mormonisiirtolaiset Suomesta lähtivät aikana, jolloin Yhdysval-

tain hallitus oli ryhtynyt toimenpiteisiin ”mormoniongelman” ratkaisemiseksi. Tällä ongelmalla viitataan Utahissa vallinneeseen territorion sisäiseen teokratiaan ja sen hyväksymään moniavioisuuteen, joka symboloi ristiriitaa muun kansakunnan eettisten ja poliittisten arvojen kanssa. (Lyman 1986.)

Yhdysvaltain johdon huomattavin toimi mormonisiirtolaisuuden näkökulmasta lienee ministeri William Evartsin vuonna 1879 konsuleilleen antama ohjeistus. Evarts opasti alaisiaan pyytämään asemamaidensa apua mormonisiirtolaisuuden estämiseksi, koska nämä Yhdysvaltoihin aikovat siirtolaiset olivat mormoneina potentiaalisia uusia lainrikkokijia. Pyyntö ei kuitenkaan saanut toivottua vastakaikua. Esimerkiksi Ruotsissa levitettiin tietoa Yhdysvaltain suhtautumisesta mormoneihin puuttumatta siirtolaiseksi aikovien mormonien suunnitelmiin laajemmin. (Mulder 2000, 290–292; Helsingfors 12. maaliskuuta 1880, 3.) Kirkkoa vastaan kohdistettiin Yhdysvalloissa myös erinäisiä oikeustoimia erityisesti 1880-luvulla. Tämä ei kuitenkaan katkaissut muualta tulevien mormonisiirtolaisten virtaa; Suomestakin lähteneet mormonit saattoivat siten muuttaa Siioniinsa.

Mormonismin yhteiskuntasuhteet eivät olleet yhtä tulenarvoja Pohjoismaissa, joskaan eivät olleet hyvätkään. Yhden hieinan liioittelevan sanomalehtikirjoituksen mukaan Ruotsi, Norja ja Tanska ”nauttivat sitä kyseenalaista kunniaa, että ovat mormonikaupustelijoiden paras kalapaikka” (Helsingfors 1. marraskuuta 1879, 3). Mormonilähetystyöllä

För någon tid sedan afreste härifrån handlandeefnan Ruth till „det förlofva- de landet“ med den mormonpredikant, hwilken det slutligen lyckats i sitt åratal långa bemödande att förmå henne här- till. Sådä så oäfwen fångst, ty gumman eger ett nått kapital, och torde i anled- ning däraf, åtminstone till en början, wara en wälkommen gäst i det „Zion“ dit hon nu begifwit sig!

Kuva 1. Esimerkki suomalaisesta reaktiosta mormonisiirtolaisen lähtöön. Hufvudstadsbladet, 20. kesäkuuta 1886, s. 2. Lähde: Helsingin yliopiston kirjasto, Historiallinen sanomalehtikirjasto.

ja tuhansien mormonien muutolla Yhdysvaltoihin oli siten ollut vaikutus yleiseen kuvaan mormonien menestyksestä, vaikka kirkko vaivasivat Pohjoismaissa myös lukuisat luopumukset.

Yhdysvaltoihin suuntautunutta siirtolaisuutta koskevat mielipiteet olivat Suomessa aluksi erittäin negatiivisia. Siirtolaisuus nähtiin usein isien maan pettämisenä ja pyhien velvoitteiden pakoilemisena. Joidenkin nähtiin yksinkertaisesti huiputtaneen itseään mielikuvilla elämän ihanuudesta Amerikassa. Myöhemmin 1880- ja 1890-luvuilla esiintyi myös enemmän ymmärtämystä siirtolaisien valintoja kohtaan, kun otettiin huomioon Atlantin toisella puolella usein paremmaksi osoittautunut toimeentulo. Tämä näkyi erityisen selvästi työväenluokan julkaisuis- sa. (Kero 1996, 113–122.)

Siirtolaisuuden mormonivariaatiosta puhuttaessa suomalaisten

mielipiteet olivat usein samalla tavoin negatiiviset, mutta eri syistä. Vuonna 1882 julkaistu neutraali toteamus rääätälän ja puusepän (jotka ilmeisesti eivät olleet mormoneja) lähdöstä ”mormonien maahan” ystävänsä luo, joka oli ”sieltä kirjoittanut woiwansa hywin” (Uusi Suometar 18. syyskuuta 1882, 2), näyttää olleen poikkeus. Kun esimerkiksi kolmensadan mormonin ryhmä lähti Tanskasta Hulliin, sanomalehdessä pahoiteltiin kuinka ”lapset vanhempiansa uskonnollisen hämmennyksen vuoksi joutuvat kohtaamaan kärsimysten ja vaarojen tulevaisuuden” (Finlands Allmänna Tidning 12. joulukuuta 1854, 2). Uskoviensa Utahiin kokoamista opettavien mormonilähetys- saarnaajien saatettiin myös nähdä osallistuvan siirtolaisuutta edistävään liiketoimintaan uskonnon varjolla, ”transatlanttisten höyrylaivayhtiöiden hyväksi” (Folkwännen 10. toukokuuta 1883, 2).

Mormonisiirtolaisia pidettiin monissa maissa heikosti koulutetuina alempien yhteiskuntaluokien ihmisinä, joita lähetys- saarnaajat käyttivät hyväkseen. Tällainen näkökulma tulee esiin mm. kolmen suomalaisen mormonin lähdettyä Yhdysvaltoihin vuonna 1888: ”Kun mormonismien opin ja elon kuvottavat kauhistukset ja se surkeus, joka Utahissa odottaa sinne vietettyjä, ovat viime aikoina niin usein olleet esillä -- eikö mitään aiota tehdä, jotta taitamattomat ja tietämättömät ihmiset eivät joutuisi [mormonien] uhreiksi?” (Finland 20. syyskuuta 1888, 3)3 .

Toisaalta mormonien saatettiin arvella tarkistavan mahdollisten käännyntäistensä taustoja ennen kuin ottivat näihin yhteyttä. Tavoitteena olisi ollut varakaiden ihmisten käännyttäminen: ”Tämän vuoksi vain harvat vähävaraiset tulevat mormonivaltioon” (Helsingfors 4. elokuuta 1882, 3). Tällaiset väitteet voidaan nähdä yleisenä epäluuloisuutena mormonilähetystyöntekijöitä kohtaan; kansan mielessä tuotetut motiivit ovat keskenään ristiriitaiset, mutta joka tapauksessa negatiiviset.

Suomen evankelis-luterilainen valtionkirkko pohti ulkomaisten saarnaajien ja toisinajattelijoiden työtä maassa ja toi esiin mormonikyksymyksen mm. vuonna 1881. Vaikka yhdenkään mormonin ei tiedetä lähteneen Suomesta Utahiin niin aikaisin, epäluuloisuutta osoittava teema on selkeästi esillä: ”Kuinka wäähän kansa yleensä on woinut ’utkia henkeä’, osoittaa se tosiseikka, että tänäkin vuonna monta henkeä on kuunnellut Mormonilaislahkokunnan saarnaajoi- ta ja seurannut heitä ’wiimisten päiwäin pyhien’ orjuuteen mor-

monikaupungissa” (Sanomia Turusta 3. tammikuuta 1882, 1). On mahdollista, että mormonismiin Suomessa kääntyneiden on muista maista tulleiden tietojen pohjalta oletettu automaattisesti ryhtyneen siirtolaisiksi, vaikka vain pieni osa 1800-luvun suomalaisista mormoneista lopulta lähti Utahiin.

Näiden esimerkkien pohjalta nähdään, että huijausta, vietteilyä, orjuutta ja taloudellista voittoa käsittelevät teemat esiintyvät mormonisiirtolaisuutta koskeneessa suomalaisessa keskustelussa. Aikaisemmin lyhyesti kuvailtuun yleiseen siirtolaisuuskritiikkiin verrattuna syyllinen taho on mormonisiirtolaisuuden tapauksessa vaihtunut yksilöstä instituutioon. Yksittäisten mormonien kritisoimisen sijaan syytös näyttää kohdistuvan mormonikirkkoon, jonka nähtiin hämärtäneen yksilöiden ymmärrys- ja arvostelukykä. Tämä on argumentti, jota tapaa myös nykyaikana uusia uskonnollisia liikkeitä vastaan kohdistetussa toiminnassa.

Lopuksi

Suomesta 1800-luvulla lähteneiden mormonisiirtolaisten pieni määrä voi estää yleisluontoisten päätelmien tai mallien tekemisen. Tästä huolimatta toivon, että esittämäni alustava katsaus herättää kiinnostusta ja tuottaa lisätutkimusta, joka loisi parempaa ymmärrystä tästä siirtolaisuuden lajista. Mormonisiirtolaisista ja heidän kohtalosta voidaan esittää lukuisia oleellisia kysymyksiä. Esimerkiksi: Mihin nämä siirtolaiset asettuivat Utahiin saavuttuaan ja kuinka he sulautuivat muuhun väestöön? Benjaminin kaupungista Utahissa

näyttää tulleen useiden Suomesta lähteneiden mormonien uusi kotipaikka. Pitivätkö he yhteyttä Suomeen jääneisiin sukulaisiinsa tai muihin suomalaisiin Utahissa, sekä uskonstäviinsä että muihin (Olin 1998, 148–174; Koivukangas 2000)? Entä muihin pohjoismaalaisiin Utahissa? Täyttikö uusi kotimaa ja mormoniyhteisö ne odotukset, jotka muotoutuivat siirtolaisten ollessa uusia innokkaita mormonikäännynnäisiä Suomessa?

Mormonisiirtolaisten pienestä lukumäärästä huolimatta tämän siirtolaisuuden lajin merkitystä ei tule väheksyä tai sivuuttaa. Siirtolaisuusilmion olemassaolo on tärkeä pitää mielessä vertailtaessa suomalaista mormonismia ja kirkkokunnan vaiheita muissa Pohjoismaissa. Tässä suhteessa ilmenevät erot ovat mielenkiintoisia erityisesti siirtolaisuuden tapauksessa, vaikka niillä osaksi onkin selkeitä maiden uskonnollisiin oloihin liittyviä syitä.

Mormonisiirtolaisuutta ei myöskään tule unohtaa, kun kartoitetaan Suomesta muualle suuntautuneen siirtolaisuuden syitä. Suomen kaltaisessa kulttuurisesti homogeenisessä maassa on helppo unohtaa uskonnon tai utooppisten ihanteiden vaikutus siirtolaisuuteen liittyvien sosioekonomisten ja muiden syiden ohella. Lisätutkimus voi avata mielenkiintoisia näkökulmia mormonisiirtolaisuuden paikkaan suomalaisen siirtolaisuuden ja utopiasiiirtolaisuuden kentässä.

Kirjallisuus

Arrington, Leonard L. ja Bitton, Davis: *The Mormon Experience. A History of the Latter-*

day Saints. University of Illinois Press. Urbana and Chicago 1992.

Arrington, Leonard L. & Fox, Feramorz Y. ja May, Dean L.: *Building the City of God. Community and Cooperation among the Mormons.* University of Illinois Press. Urbana and Chicago 1992.

Jensen, Richard L.: *Steaming Through. Arrangements for Mormon Emigration from Europe, 1869–1887.* *Journal of Mormon History*, 9, 1982:1, 3–23.

Kero, Reino: *Suureen länteen. Siirtolaisuus Suomesta Pohjois-Amerikkaan.* Siirtolaisuusinstituutti. Turku 1996.

Koivukangas, Olavi: *Vappuna 1900 räjähti hiilikaivos Utahin Scofieldissa.* *Siirtolaisuus – Migration*, 27, 2000:2, 1–2.

Lyman, Edward Leo: *Political Deliverance. The Mormon Quest for Utah Statehood.* University of Illinois Press. Urbana and Chicago 1986.

Mauss, Armand L.: *All Abraham’s Children. Changing Mormon Conceptions of Race and Lineage.* University of Illinois Press. Urbana and Chicago 2003.

Morris, David: *The Rhetoric of the Gathering and Zion. Consistency Through Change 1831–1920.* *Julkaisematton käsikirjoitus, esitetty European Mormon Studies Associationin konferenssissa Worcesterissa Englannissa 3. elokuuta 2007.*

Mulder, William: *Homeward to Zion. The Mormon Migration from Scandinavia.* University of Minnesota Press. Minneapolis 2000.

- Olin, K.-G.: Klippiga bergen. Finländska öden och äventyr i det vildaste av vilda västern. Ol-imex. Pietarsaari 1998.
- Peltoniemi, Teuvo: Kohti parempaa maailmaa. Suomalaisten ihannesiirtokunnat 1700-luvulta nykypäivään. Otava. Helsinki 1985.
- Rinne, Anna-Liisa. Kristuksen Kirkko Suomessa. Historiikki Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon juurtumisesta tähän maahan. Omakustanne. Turku 1986.
- Stark, Rodney: The Rise of Mormonism. Toim. Reid L. Neilson. Columbia University Press. New York 2005.
- Woods, Fred E. ja Evans, Nicholas J.: Latter-day Saint Scandinavian Migration through Hull, England, 1852–1894. Brigham Young University Studies, 41, 2002:4, 75–102.
- Sanomalehdet
- Aamulehti, ”42 nuorta naista”, 26. marraskuuta 1890, s. 3.
- Finland, ”Mormoner i Helsingfors”, 20. syyskuuta 1888, s. 3.
- Finlands Allmänna Tidning, ”Danmark”, 12. joulukuuta 1854, s. 2.
- Folkwännen, ”65 mormonapostlar”, 10. toukokuuta 1883, s. 2.
- Helsingfors, ”Mormonerna i Skandinavien”, 1. marraskuuta 1879, s. 3–4.
- Helsingfors, ”Mot mormonismen”, 12. maaliskuuta 1880, s. 3.
- Helsingfors, ”Ett mormonsällskap”, 4. elokuuta 1882, s. 3.
- Hufvudstadsbladet, ”Ett och annat från Sibbo”, 20. kesäkuuta 1886, s. 2.
- Sanomia Turusta, ”Turusta. Vuosi 1881. Kirkko”, 3. tammikuuta 1882, s. 1.
- Uusi Suometar, ”Siirtolaisia”, 18. syyskuuta 1882, s. 2.

Muut lähteet

- Finland Branch. Myöhempien Aikojen Pyhien Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon arkisto, Salt Lake City, Utah, USA. Hakunumero LR 14149 21.
- Mormon Immigration Index. Salt Lake City: The Church of Je-

sus Christ of Latter-day Saints, 2000. CD-ROM.

Scandinavian Mission Index. Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon sukututkimuskeskus, Salt Lake City, Utah, USA. Hakunumero FHL 6060482.

Viitteet

- 1 Termi mormonismi käsittää tarkasti ottaen kaikki Joseph Smithin vuonna 1830 perustamasta kirkosta polveutuneet uskonnolliset traditiot. Tässä artikkelissa termillä viitataan yleisesti näistä tunnetuimpaan, Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkkoon.
- 2 Ryhmän pienuutta kuvaa sekin, että suurempi määrä suomalaisia mormoneja muutti Utahiin toisen maailmansodan jälkeen, jolloin oppia fyysisestä kokoaemisesta ei enää toteutettu.
- 3 Viettelyn teemasta ks. myös ”42 nuorta naista,” Aamulehti, 26. marraskuuta 1890, s. 3.